

ЂОРЂЕ ДЕСПИЋ

ПЕСНИЧКА АЛХЕМИЈА

Иако време одмиче, чини се да нимало не бледи утисак да је у разноврсној прошлогодишњој песничкој понуди, која по безмало једногласној оцени критике већ дуже време представља онај бољи, квалитетнији део савремене српске књижевности, с правом издвојено песничко дело Марије Шимоковић *Чувари њривида* („Круг”, Београд 2012). У контексту укупног ауторкиног стварања оно представља пример плодног дозревања које на различитим равнима своје поетичко-естетске и лирско-филозофске остварености просто плени уметничком убедљивошћу.

Од књиге *Сам човек* из 1972. године којом започиње свој поетски развој, и написавши до сада десет песничких књига, Марија Шимоковић неговала је различите форме. Неговала је и форму песничких минијатура, и облик који би могао да се подведе под класичну лирску песму, али чини се да је њена поезија ипак непрекидно нагињала ка дужим формама, ка виду „распричаних” песама, неретко циклусно уобличених. Практично, готово да у ње нема књиге која би занемарила тај дужи, дискурзивнији облик, и мада су се и раније могле препознати одређене назнаке, тек са последња два остварења постаје јасно да је Шимоковићкин израз некако природно тежио ка поеми, жанру којег су у српској песничкој традицији плодно обележили Бранко Радичевић и Милош Црњански, Скендер Куленовић и Оскар Давичо, рецимо, док је у новијој поезији негована на првом месту у стварању Матије Бећковића. Као да су се тек у скорије време стекли услови да се сви они елементи из песникињиног претходног опуса – које је читалац доживљавао као фрагментарне специфичности – најзад дају у форми која обећава и омогућава њихову поетичко-естетску обједињеност. И раније је, наиме, ауторка посезала за

тематизацијом градских амбијената (Суботице, Сарајева, или Будимпеште), и раније се у својим стиховима ослањала на митопоетске елементе, на различите културно-историјске референце попут оних античких или библијских, и раније се код ње могао препознати мотив путовања, васкрсавања прошлости и тенденције ка вечности, те спајање личног и универзалног плана, али тек ће у *Киновару* из 2007. године и, посебно, у *Чуварима њривиде*, ове песничке аспекте настојати да здружи на темељима једне аутентичне уметничке концепције.

Поема Марије Шимоковић чита се с неочекиваном лакоћом, у једном даху. Њом доминира лирско начело, првенствено узроковано флуидним, разливеним песничким говором, који односи превагу над оном хронолошки ускомешаном наративном окосницом. У њој нема узрочно-последичног низања мотива, него је пре на делу нешто што би се најпре могло одредити као фрагментарно надовезивање песничких слика. Мада делује другачије на први поглед, њена асоцијативност ипак није потпуно лирски слободна, већ је прецизно одмерена и усмерена ка суптилном истицању неких важних тематских линија које се и у овако расутој поеми могу јасно издвојити. Тако се од првог певања може пратити један заносом испуњен однос лирске јунакиње према Уликсу, који иако чудесно дошавши из „распуклине у времену” постаје њена примарна реалност до самог краја. Уликсов долазак, наслућује се, није случајан већ јунакиња према њему, као према виду призване чежње, од почетка успоставља однос пун емоционалне присности и душевног препуштања, придајући овим стиховима јасне особине љубавне поеме, што је први али не и једини жанровски утисак који *Чувари њривиде* изазивају.

Наиме, не сусреће се често у савременој српској поезији уметничка опредељеност да се представи многострукост егзистенцијалних равни, као што то овде чини Марија Шимоковић. Преплитање садашњег, прошлог и ванвременског, реалног и имагинарног, митског, ониричког и оностраног, толико је у овој поеми истовремено и природно и свемоћно, да је у потпуности у функцији афирмисања једног посебног сензибилитета који би најпре одговарао нечему што бисмо означили као *маџијски лиризам*. То је лиризам који се имагинацијом не завршава на два димензијама, већ настоји да сугерише и ону дубину својих визија, тежи да учини живим метафизичке просторе и координате којима се креће да учини живом песничку слику, да оваплоти сам феномен речи.

Шимоковићкина поема, рекло би се спонтаније, па и убедљивије у односу на *Киновар*, наставља да извлачи линију преплитања реалног и имагинарног плана, развијајући се у правцу

представљања збиља зачудног света песничке имагинације. Драз света који се овде конституише садржана је у надреалној отворености оне реалне према другим димензијама, па се тако референце које упућују на реалитет Београда, попут Калемегдана, Каленић пијаце, Ушћа, Кнез Михаилове, Музеја савремене уметности, Небојшине куле, куће Драге Машин, споменика Сибињанин Јанку, Цркве Свете Петке, Храма Светог Саве, Бранковог моста, па чак и рибара Рената који је спасио толике утопљенике, укрштају и са оностраним искуством, и са ониричким, и са оним имагинарним простором који предводи поменути Уликс, један од највећих античких хероја, па и свеколике књижевности. На овом нивоу чини се да лежи сугестивна снага *Чувара њривида*, где текст постаје густо поетско ткање које симболички сведочи о свемоћном синхронизитету различитих егзистенцијалних планова.

На равни увиђања проблемских и композиционих аспеката ове поеме, међутим, овде се неизбежно намеће онај по Камију једини прави филозофски проблем – мотив самоубиства – који, иако касније уведен и дат некако ненаметљиво, заправо има кључну улогу, јер тек он јунакињи кроз искуство смрти доноси ону „распуклину у времену”, односно сусрет са Уликсом и улаз у чудесну и свемогућу временско-просторну димензију. Хомеров јунак је јунакињин спасилац и постаје једини саговорник у надреалним шетњама Београдом и „доњим водама”, шетњама пуним миља и ведрине, али је и њен водич ка вишим сферама или „горњим водама” у којима је наслућен смисао живота. Може се рећи да овај мотив, иако композиционо развезан, представља заправо покретачку тачку поеме која је својим оностраним путовањем усмерена ка досезању и открићу суштине на којој почива свет. Због тога *Чувари њривида* осим што су љубавна, уједно су и поема о трагању за смислом, па и целином живота.

Заправо, њене тежишне идејне тачке налазе се у Уликсовим поетско-флуидним дијалогским деоницама, и оне су основа апсолутног духовног разумевања двоје Шимоковићкиних јунака. Кроз њих Уликс преноси мистична сазнања о свету сачињеном од времена (у плуралу), о метаморфози прелажења из облика у облик, о односу имагинарног и бесмртног, о *живој речи* као основи света, али и о води као алхемијском елементу и услову свега. Вода као симбол јавља се у поезији Марије Шимоковић и раније, на пример у *Међуречју* из 1998. године, док овде важни топоними „доњих” и „горњих” вода симболички функционишу као женски и мушки принцип, односно као темељне тачке космогонијског принципа. Отуда безмало непрекидно варирање и наглашавање овог доминантног мотива: у води и из воде одвија се клијање и

рађање, она је обновитељска формула човека и света, у њој почиње сваки преображај, она је елемент у којем се сустичу и сажимају сви потоњи облици, она је света супстанца бесконачности и бесмртности.

Скок лирске јунакиње у Саву с Бранковог моста, тако, нити је пад, нити је крај, већ припада иницијацијској теми и почетак је једног и духовног и душевног успињања јер овде вода дејствује оним што симболизује: животом. Падом у реку започиње једна свемоћна представа васкрснућа, која кроз онострану спознају води ка спасу и радости, симболично оглашеним у завршним стиховима и звонима са Храма Светог Саве. У том правцу ова поема оцртава своју лирско-филозофску линију значења у којој се сустичу космогонијски, божански и песнички принцип стварања, те она тако постаје и поема о преображају и чуду живота, јер пева о новом животу јунакиње, али је истовремено и поема о чуду саме имагинације и песничке речи које се *дешавају* јунакињи у сфери једне надреалне егзистенције. У том кључу треба читати њену прецизно изведену композициону структуру која симболично одражава овај тројни принцип, јер *Чувари њривида* имају 12 певања, колико је и месеци унутар једног родног годишњег циклуса, док 7 песама унутар сваког певања симболизују процес Божјег стварања света, што су све важне асоцијације и на рођајне, и на творачке аспекте ове поеме.

Чувари њривида своје мистично путовање и надреално лирско трагање за смислом живота и тајном преображаја завршавају у духу спознаје да је *реч* онај основни и свети елемент света. Песнички доживљај речи и језика у својој суштини не разликује се од чувених јеванђеоских речи, и песничко искуство почива на вери у магијску моћ језика, на нади у њену творачку и обновитељску функцију и света и смисла у њему. Ова поема у себи преплиће свест о та два стваралачка начела, божанском и песничком, јер у оба случаја свет бива *изговорен*. Отуда у контексту вртложне наративне линије у којој се преплићу јунакињин скок са Бранковог моста, затим мистично сабирање свих времена и димензија у један једини дан, те чудесно успињање своје јунакиње ка вишим сферама, ка спознаји смисла живота и света, *Чувари њривида* показују још једно своје обличје, представљајући се и као поема о спасењу. Звона са Храма Светог Саве на крају оглашавају и ту радост, као и радост љубави између јунакиње и Уликса, чији духовни и метафорички плод постаје управо сама ова поема. У томе и јесте лепота и заводљивост Шимоковићкиног остварења, јер се као поема непрестано мења, протејски приказујући своје разнолике тематске планове и семантичке облике.

Отуда се без пуно двоумљења може нагласити да је кључно композиционо начело за којим Марија Шимоковић посеже оличено у начелу асоцијативног варирања мотива. Но варирање се овде не односи само на један или два, већ на читав низ мотива, и у уметничком погледу врхунски је организовано и артикулисано. Уколико се присетимо присуства оних најучљивијих мотивско-тематских струјница, попут мотива љубави, мотива трагања за смислом живота и доживљајем целине, затим мотива воде, клијања и рађања, мотива преображаја, мотива чуда и новог живота, мотива вредности имагинарног и „живе речи”, мотива вечности, коначно и мотива спасења, увидећемо да њихова права функција лежи у савршено оствареном међусобном преплитању које и условљава ону неухватљиво изнијансирану тематску полиморфност *Чувара ѝривиде*. То преплитање одаје утисак свепрожимајућег јединства, утисак да је „све у свему” како то истиче легендарни алхемичар Фулканели, због чега ова поема и плени јер мајсторски фингира алхемијски спој поезије и творачког принципа. И збиља, може се поуздано тврдити да је сваки од структурних слојева *Чувара ѝривиде* понаособ уметнички убедљив, но пуни естетски домети извиру тек из њихове функционалне усклађености и кореспонденције.

Сагледавајући опус Марије Шимоковић од њених првих стихова до данас, *Чувари ѝривиде* без сумње представљају круну песникињиних стваралачких прегнућа. Комбинујући монолошки тон поетског сведочења са ненаметљивим и испрекиданим дијалогским деоницама, онеобичавајућу имагинацију са субјекатским визијама и сензацијама, остварујући једну спонтану и утишану ритмичко-мелодијску линију, присну и течну језичко-стилску експресију, и најзад, сугестивно градећи једно неосетно преливање светова који овде упоредо егзистирају, Марији Шимоковић полази за руком да у своју поему с лакоћом увуче сваког читаоца пријемчивог за чудо.

Исписати поему која је у својој лирско-филозофској линији усмерена ка открочењу тајних структура света и божанско-песничке њихове основе, која своју магијску упечатљивост црпи из доживљаја егзистенцијалне неукотвљености, која нуди увид у надреалне лепоте и мистичне истине, чија имагинација тежи искуству мита и досезању вечности, која о алхемијским суштинама света проговара врхунски артикулисаним песничком алхемијом, која у свом емоционалном регистру нуди само опијени занос и чежњу, љубав и веру, топлину и присност, исписати дакле такве стихове а ниједном не пасти у банализујуће или преамбициозно, сладуњаво или тугаљиво, може само потпуно зрео песнички

дух. У *Чуварима привида* Марије Шимоковић добили смо не само изузетну обнову жанра поеме, већ и песникињу чији аутентичан сензибилитет и стваралачка убедљивост припадају највишем могућем реду.*

---

* Реч приликом уручења „Змајеве награде Матице српске”, на Свечаној седници Матице српске, 16. фебруара 2013. године.